

7.

Om Bøndergaarde i Slesvig.

Historisk Tidsskrift, Bind 6. række, 6 (1895)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_6rk_0006-PDF/hto_6rk_0006_96342.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=96342>

pdf genereret den : 28/5-2008

7.

Om Bøndergaarde i Slesvig.

Af P. Lauridsen.

Da Professor Mejborg i sin Artikel med denne Overskrift (Hist. Tidssk. 6. R. VI.) hovedsagelig kun beskæftiger sig polemisk med nogle Bagateller og forbigaar alle de Hovedspørgsmaal, der ere os imellem, ja, da det øjensynligt har ligget ham mere paa Hjerte at give et Svar end at besvare de Indvendinger, jeg har gjort imod hans Fremstilling af den saksiske, frisiske og danske Gaard ¹⁾ i Slesvig, anser jeg det ikke for Umagen værd at fortsætte en Strid, der fra min Modstanders Side allerede er løben ud i Sandet. Kun paa et Par underordnede Punkter kommer han ind paa de sønderjydske Bygningsforhold, og hertil maatte det maaske være mig tilladt at føje nogle faa saglige Meddelelser.

I „Slesvigske Bøndergaarde“ (S. 120) beskriver Forfatteren Beboelseslejligheden i den sydjydske Gaard mellem Flensborg og Husum. Ifølge hans Fremstilling var denne Arummet, idet den foruden Piselen og 2 Klever omfattede et „Fremgulv, der var Husets største Rum“ og „sandsynligvis savnede baade Loft og Skorstenspipe“, saa man „følgelig kunde se Tagets Underside, der var kulsort af Røg, og den lille, lyse Lyre — et Hul i Rygningen, som Røgen trak ud af“. — Det er altsaa utvivlsomt, at Professoren her beskriver et slesvigsk-dansk Røghus, og det vilde have sin Interesse at se historisk Hjemmel for denne Beskrivelse; men hidtil er det

¹⁾ I den tyske Udgave af hans Bog: „Slesvigske Bøndergaarde“, der udkom 1896 i Slesvig, genfindes selv de groveste Fejl om den frisiske, angelske og nordslesvigske Gaard, skønt Forfatteren i sit Indlæg i Hist. Tidsskrift ikke har et Ord til Forsvar for dem; paa en temmelig usmagelig Maade gentager han i Slesvig, hvad han ikke kan forsvare i København. Forøvrigt er denne Udgave tilegnet Hds. Majestæt Kejserinden af Tyskland; Dedikationen er usigneret, og det kan derfor ikke ses, om den udelukkende skyldes Forfatteren eller muligvis tillige Oversætteren og Forlæggeren eller, hvad der dog maa anses for usandsynligt, disse to sidste alene.

ikke lykkedes ham at skaffe en saadan til Veje. I sit tidligere Arbejde siger han, at han ikke har Beskrivelser af disse Gaarde, skønt han beskriver dem med misundelsesværdig Nøjagtighed; han har kun „Vink“, og af hans nyeste Indlæg fremgaar det, at disse Vink indeholdes i en Brandforordning af 11. Decbr. 1741 ¹⁾); men det er ret uheldigt med denne Forordning; thi for det første er den udstedt ikke for Husum, men for Haderslev Amt, og for det andet indeholder den ikke en Stavelse om skorstensløse Huse, om Røg- eller Lyrehuse. Den forordner kun, at Skorstenen skal føres 1 Alen op over og ikke som hidtil afbrydes i Mønningen. Af den kan man slutte, at nordslesvigske Bønder tidligere opførte Skorstenspiber, der kun gik til Rygningen af Taget; men intet Menneske formaar at læse det mindste om skorstensløse Huse ud af den, og naar Hr. M. ikke des mindre anfører den som Støtte for sin Fremstilling, er dette saare betegnende. Professoren og jeg ere maaske de eneste, der have læst disse obscure Ting, overfor Læseren kan hans ja være lige saa godt som mit nej, og under saadanne Omstændigheder kan — i Lighed med et ikke ukendt holbergsk Farcemotiv — en Paastand lanceres, selv om den er mere end vovet.

Sit Hovedangreb retter Forfatteren imod min Beskrivelse af den eenrummede Beboelseslejlighed i den sydjydske Gaard (Husumegnen). I og for sig kender han aldeles ikke noget til denne Gaard. Hans ældre Skrifter indeholde ingen historiske Oplysninger om den og hans sidste Indlæg lige saa lidt. Han bevæger sig enten i uljømlede Gisninger, der indledes med et „sandsynligvis“, „vistnok“ osv. (S. 121), eller i Deduktioner fra den danske Gaard i andre Egne, medens jeg har bygget min Fremstilling paa Induktioner fra bestemte, talrige og anførte Exempler i samtidige Beskrivelser. Den sydjydske Gaard i Husumegnen havde den af mig beskrevne Indretning, hvad enten dette maatte behage Hr. Mejborg og hans Theorier

¹⁾ Königl. General Brand- und Assecurance Compagnie — auch Cassa — Verordnung für das Amt Hadersleben. Christiansburg ^{11/12} 1741. Der findes ingen anden Forordning under nævnte Dag og Aar; smlg. hermed Hist. Tidssk. 6. R. VI. S. 351.

eller ej. De ældre Gaarde havde kun eet Beboelsesrum, en Pisel, med Arne, Skorstenspipe og Alkover; i yngre Former tilføjedes et „Dørns“ og Køkken, enten i en Fløjbygning eller ved at dele Piselen, og først efter 1709 gik Udviklingen videre i det bekendte Spor. Denne Fremstilling er ikke grundet paa løs Tale, men paa Exempler i snesevis, og der skal noget mere end Hr. Mejborgs Deduktioner til for at kuldaste den.

Men hvilken Værdi have forøvrigt disse Deduktioner? Ved Hjælp af nogle Citater, hentede fra Kalkars og Lunds Ordbøger, vil Professoren give det Udseende af, at den gamle danske Bondelejlighed bestod af 2 Værelser: Storstue eller Pisel og Kleve eller Bod; men det er paafaldende, at han kun medtager de Citater, der passe ham. Naar Deduktioner skulle have nogen Betydning, maa de bygges over alle foreliggende Oplysninger; men dette gør Hr. M. ikke. Ifølge Kalkar var Kleven et Spisekammer, sædvanlig af meget ringe Omfang, hvad man kan se deraf, at Lovsproget jevnstiller den med Kister og Gemmer, at Ordet i ældre Dokumenter overføres paa Graven, Menneskets sidste snevre Hvilested, ja at endogsaa Natskrinet kaldes Kleven ¹⁾. Ligesom Soveskabene eller Alkoverne var den et skabliggende, afskildret Rum i selve Piselen, men ingen vil dog falde paa at kalde saadanne Aflukker for Stuer. I Sønderjylland betød Ordet nærmest et Skab- eller Pulterkammer, et „Urydskammer“ ²⁾, og det passer jo godt hermed, naar Hr. M. oplyser, at Kleven endogsaa brugtes som Svinesti. Efter Nutidens Sprogbrug var den ældste danske Bondebeboelse en Eenværelses-Lejlighed med Arne, Køkken, Alkover og Spisekammer (Kleve, Bod) i eet stort Rum, der i Slesvig kaldtes Pisel; fra Husumegnen har jeg fremdraget mange Exempler paa denne Byggemaade, endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede fandtes saaledes udstyrede Storstuer i Jylland ³⁾, og jeg skønner ikke, at Hr. M. har anført noget, der kan omstøde denne Opfattelse.

¹⁾ Kalkars Ordbog og de der anførte Kilder. Jydske Lov. S. 190.

²⁾ J. N. Schmidt: Slesvigs Land og Folk. 1852. S. 94.

³⁾ Consistoriets Arkiv. Universitetets Præbende Tved. Smlgn. hermed: S. Rosznecki: Polakkerne i Danmark. 1896. S. 32—34.